

Тема:

LIGA360: АДВОКАТ НААУ:

НААУ та ЛІГА:ЗАКОН презентували онлайн-платформу для адвокатів

с. 3

«Україна 30. Розвиток право- суддя»:

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова взяла участь у роботі форуму

с. 4

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ

с. 9

Історія адвокатури. Адвокатські ювілеї у 2021 році

с. 61

АДВОКАТ ОЛЕКСА КОССАК: ПРАВНИЧА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У МІЖВОЄННІЙ ГАЛИЧИНІ

Богдан Волошинський

У статті описано аспекти фахової і громадсько-політичної діяльності приватного адвоката, доктора права Олексі Коссака у Східній Галичині у періодах польської, радянської та німецької окупацій, зокрема щодо захисту прав, свобод і законних інтересів українського населення краю. Висвітлено громадську роботу О. Коссака у керівних органах освітнього товариства «Рідна школа» і спортивного товариства «Сокіл», наглядових радах кооперативних закладів, а також його доброчинну діяльність. Відзначено його роль у судовому захисті української мови та українського шкільництва. Описано також його політичну діяльність в Українському національно-демократичному об'єднанні (УНДО), зокрема щодо правового супроводу участі українських організацій у місцевих виборах у Галичині, роль у захисті в судах українських політичних і громадських діячів та його гіпотетичну причетність до діяльності Української військової організації (УВО) у Коломийському повіті. Підкреслено важливість внеску українських правників і, зокрема, адвоката О. Коссака у справу українського національного культурного і політичного відродження.

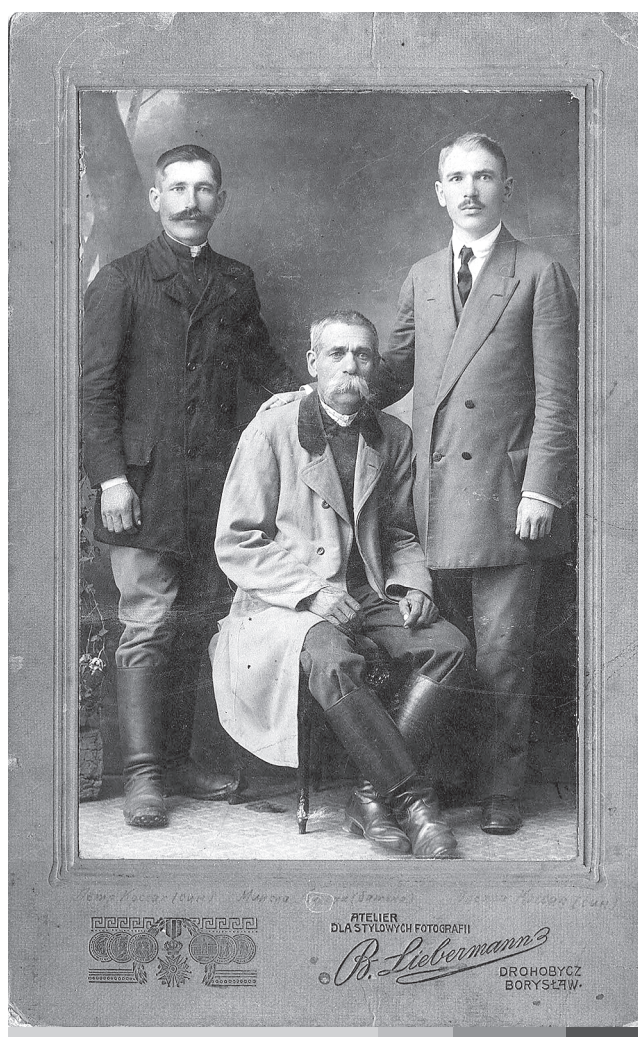
Українські правники, як поступова та освічена фахово-соціальна верства суспільства, відіграли непересічну роль у відстоюванні прав, свобод і законних інтересів українців в окупованій Польщею Східній Галичині, а також у становленні української політичної та економічної еліти у міжвоєнний період. Адвокатське фахове середовище у галицьких містах і містечках мало тоді представників двох генерацій галицько-українських правників: ветеранів національного культурного і політичного відродження на переломі дев'ятнадцятого і двадцятого сторіч, якими були правники ще старої австрійської цісарсько-королівської формації, та їхніх молодших колег, що стали випускниками правничих факультетів університетів вже напередодні і невдовзі після закінчення Першої світової війни.

Доктор права Олексі Коссак (1887 — 1942) належав до молодшої генерації галицьких адвокатів. Його життєвий шлях був позначений трагічними подіями, однак він долучився до успішної реалізації багатьох суспільно значущих громадських, політичних й економічних проєктів та ініціатив українців.

Олексі Коссак народився 3 червня 1887 р. у Дрогобичі у незаможній багатодітній сім'ї рілляника Миколи Коссака. Олексі навчався у реальній школі, а потім у Дрогобицькій державній гімназії імені Франца Йосифа I (у котрій також раніше навчався й І. Франко), яку закінчив 1905 р. Того ж року вступив на правничий факультет Львівського університету, який успішно закінчив у 1909 р.

Перед випускниками правничого факультету університету в Австро-Угорській імперії, як правило, у виборі фахової кар'єри поставали дві альтернативи: вступ на державну службу (переважно — у правоохоронних органах) чи зайняття приватною практикою (як правило — адвокатською діяльністю). Державну службу, зокрема, обрали його близькі приятелі, брати дружини — Олександр і Володимир Курп'яки. Така робота створювала гарну матеріальну основу добробуту родини і стабільне місце праці, однак вимагала аполітичності і відсторонення від активної громадської діяльності.

Олексі Коссак свідомо обрав фах приватного адвоката, який пов'язаний був із значнішими ризиками, але

Олекса Коссаk з батьком і братом. Дрогобич, близько 1913 року. Зліва направо: Петро Коссаk (син), Микола Коссаk (батько), Олекса Коссаk (син)

й надавав більше свободи дій і можливостей для громадської праці. Можемо припустити, що на цей вибір його також надихнули народницькі ідеї Івана Франка, розвинуті письменником у повісті «Перехресні стежки» (котра вийшла друком у 1900 р. й, відповідно, Олекса міг її читати у старші гімназійні чи університетські роки). Герой цієї повісті — адвокат Євгеній Рафалович — свою фахову і життєву місію обґрунтовував так: «Вихований, вигодований хлібом, працею і потом сього народу, він повинен своєю працею, своєю інтелігенцією відплатитися йому. Се перший заповіт, такий, від якого ніщо й ніяким способом не може увільнити його».

Після отримання у грудні 1912 р. освітнього ступеня доктора права у Львівському університеті О. Коссаk розпочав підготовку до самостійної професійної діяльності. Адвокатську практику він проходив у 1913 р. у Снятині в канцелярії адвоката, доктора Івана Семанюка, відомого українського письменника-новеліста, широко знаного під літературним псевдонімом Марко Черемшина. Після одруження з Оленою Курп'як він переїхав у травні 1914 р. до рідного міста Дрогобича, котре тоді переживало економічний бум, пов'язаний зі швидким розвитком нафтовидобувної і нафтопереробної промисловості, забезпечуючи широке поле праці для правників. Однак амбітні плани молодого правника зруйнувала Перша світова війна: його, як хорунжого запасу, мобілізували у серпні 1914 р. до діючої австрійської армії. Воював він на австрійсько-російському фронті й у тому ж 1914 р. був поранений і взятий у російський полон.

У Росії О. Коссаk перебув семирічну одісею у таборах військовополонених у містах Москві, Курську, Воронежі, Омську, Томську, Тарі, Мінусінську, Красноярську і аж у жовтні 1921 р. повернувся до родини в Галичину. У 1922 р. О. Коссаk відновив фахову правничу діяльність на посаді конципієнта (помічника) приватного адвоката Габера у Коломиї, а у жовтні того ж року відкрив у Коломиї власну адвокатську канцелярію.

Олекса Коссаk не уникнув гострополітичних перипетій буття українського інтелігента в умовах міжнаціональних протистоянь в окупованій Східній Галичині після програву українських національно-визвольних змагань і краху Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Він співпрацював з політичними організаціями українців — Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), а також з підпільними формуваннями — Українською військовою організацією (УВО) та Організацією українських націоналістів (ОУН), надаючи правову допомогу активістам цих інституцій під час проведення парламентських і місцевих виборчих кампаній, а також захищаючи їх під час політичних процесів у судах.

Зокрема, він брав участь у проведенні на Покутті передвиборних народних зібрань і вічових заходів влітку 1927 р., які організовував коломиїський повітовий виборчий комітет УНДО напередодні проведення перших післявоєнних виборів до органів місцевого самоврядування — громадських рад. Особливістю цих місцевих виборів було те, що проводилися вони від-

повідно до старого австрійського закону від 12 серпня 1866 р., базованого на архаїчній куріальній виборчій системі. Розуміючи пильну необхідність проведення масштабної просвітницької і роз'яснювальної роботи серед населення та налагодження консультаційного супроводження виборчої кампанії, провідники УНДО широко залучали до цієї праці місцевих правників, насамперед — адвокатів.

О. Коссак брав жваву участь в українському громадському житті Покутського краю: обирався головою Коломийського пожежно-гімнастичного товариства «Сокіл», заступником голови правління товариства «Народний Дім у Коломиї», членом правління кооперативу «Підкарпатський Союз», заступником голови наглядової ради кооперативного банку «Покутський Союз», підтримував діяльність місцевих громадських товариств «Просвіта», «Родина», «Сільський Господар». Був активним членом заснованого у 1923 р. Союзу Українських Адвокатів (СУА). Зазначимо, що участь українських адвокатів у керівних органах українських громадських організацій та закладів кооперації, які постійно знаходилися під особливим наглядом і пресингом польських окупаційних властей, була не просто бажаною, а й конче необхідною, оскільки, окрім виконання статутних завдань цих організацій, доводилося постійно вести ретельний правовий супровід і захист їх діяльності.

У 1920-х роках, пам'ятаючи роль створеного К. Трильовським пожежно-гімнастичного товариства «Січ» у становленні національних збройних формувань — легіонів Українських Січових Стрільців — у роки Першої світової війни, українські політики націоналістичного крила велику увагу приділяли організації діяльності українського пожежно-гімнастичного товариства «Сокіл» і молодіжної скаутської організації «Пласт». Отже, згадані організації потрапили під пильне око польських силових структур і таємних служб. Світло на ці обставини проливають збережені у фондах Державного архіву Івано-Франківської області документи підрозділів польської державної поліції у Станиславівському воєводстві, серед яких чимало доносів на О. Коссака, якого підозрювали в очоленні осередку УВО у Коломийському повіті (що не було доведено).

Як захисник обвинувачених доктор Олекса Коссак неодноразово брав участь у політичних судових процесах 1930-х років. Так, 20 лютого 1931 р. О. Коссак

Олекса і Олена Коссаки. Львів, 1913 рік

разом з колегами-адвокатами А. Чайковським, К. Трильовським і В. Муровичем у міському суді у Коломиї відстоювали невинність групи з кільканадцяти осіб, яких влада звинуватила у наданні матеріальної підтримки політичним в'язням, котрі відбували покарання у коломийській тюрмі по вул. Романовського (тепер вул. М. Павлика). За результатами розгляду у суді цієї кримінальної справи усі особи були визнані невинними і звільнені від покарання.

У 1930 р. польський уряд заборонив діяльність у Галичині громадської організації «Пласт». Пластуни, які продовжували статутну діяльність забороненої організації в умовах підпілля, переслідувалися поліцією. 26 лютого 1931 р. перед судом у Коломиї постала група з 16 колишніх пластунів і пластунок, які звинувачувалися у приналежності до підпільного «Пласту». Захищали обвинувачених коломийські адвокати О. Коссак, Я. Шипайло, І. Турянський та І. Новодворський. Усіх обвинувачених було виправдано.

Зустріч Олексі Коссака (сидить спереду) з активістами українських громадських організацій села Коршів на Коломийщині 17 березня 1929 року

У вересні 1933 р. адвокати О. Коссак, І. Новодворський, І. Турянський, А. Кузьмич і Р. Думін захищали звинувачених у державній зраді українців Ю. Никорака, Д. Мартинюка, М. Кошук і О. Максим'юк, кримінальна справа щодо яких розглядалася в Окружному суді у Коломії. Вони були причетними до бойкоту на заклик ОУН «Свята Гуцульщини» у гірських повітах, яке організувала адміністрація Станиславівського воєводства з метою промоції польського туризму у Карпатах. 20 вересня 1933 р. Ю. Никорака, який був затриманий поліцією у Косові під час розповсюдження листівок ОУН, засудили на один рік ув'язнення, а трьох його товаришів було виправдано.

Ще однією поважною справою життя О. Коссака був захист прав української мови та українського шкільництва у Галичині. Після запровадження у Польщі закону про державну мову від 31 липня 1924 р. українську мову в Східній Галичині влада намагалася обмежити майже виключно до внутрішнього вжитку. Значно ускладнювалися процедури відкриття і провадження державних шкіл, ліцеїв і гімназій з українською мовою викладання предметів. Так само постійно утруднювалися умови заснування і діяльності приватних українських шкіл. Після окупації Галичини справою українського шкільництва продовжувало опікуватися засноване ще при австрійській владі у 1881 р. Українське Педагогічне Товариство, яке у 1926 р. змінило свою назву на «Рідна Школа». До керівних органів цих

громадських організацій обиралися представники свідомої української інтелігенції, у т. ч. й Олекса та Олена Коссаки. Зокрема, Олекса Коссак у 1925 р. був головою коломийського осередку («кружка») Українського Педагогічного Товариства, пізніше при Управі Окружного Союзу Кружків «Рідної Школи» в Коломії багато років виконував обов'язки радника з правових питань, а навесні 1939 р. очолив контрольну комісію. Тривалий час головою зазначеного Окружного Союзу був його колега, теж адвокат доктор Ярослав Шипайло, який пізніше у своїх мемуарах в еміграції згадував, що у питаннях правового супроводу і захисту діяльності українських шкіл «нам дуже помічний був наш правний дорадник, д-р Олекса Коссак, що так само безкорисно вів усі наші справи в судах».

На позиціях оборони прав української мови в Галичині послідовно стояла також Українська греко-католицька церква, зокрема й щодо її використання у церковних актах цивільного стану. Наприкінці 1920-х років місцеві органи виконавчої влади на підставі закону про державну мову від 31 липня 1924 р. почали вимагати від греко-католицьких парохіяльних урядів ведення кореспонденції з властями і метрикальних книг виключно польською мовою. За непослух з цього питання священникам погрожували кримінальним переслідуванням. Отже, до захисту переслідуваних долучилися й українські адвокати, свій внесок теж зробив О. Коссак. У часописі СУА «Життя і право» (число 4 за 1929 р.) він опублікував власне дослідження «Уваги до закону про державну мову з 31.7.1924. Нро. 73.

Збори Коломийського осередку Союзу Українських Адвокатів. Коломия, 1935 рік. Олекса Коссак у першому ряді (сидить) другий справа

Олекса Коссак. Коломия,
1938 рік

поз. 724», у якому здійснив огляд чинних нормативно-правових актів з питань мови (включно з новим польським законодавством і ще не скасованими актами австрійських часів), проаналізував дії повітових властей і переконливо довів, що священників за їхні вчинки карати не можна. А 12 серпня 1930 р. в Окружному суді у Коломиї відбулося завершальне судове слу-

хання у справі проти 21 греко-католицького священника (у т. ч. й пароха Коломиї о. Олександра Русина) за відмову ними від вживання польської мови у судних з державною адміністрацією. Обвинувачених безкорисно захищали коломийські адвокати О. Коссак та І. Чернявський, які домоглися виправдання усіх по-сталих перед судом священників.

О. Коссак був високоосвіченою людиною: володів сімома іноземними мовами — німецькою, польською, російською, єврейською (їдиш), англійською, французькою та італійською. Мав велику книгозбірню, передплачував майже усю тогочасну галицько-українську періодику, замовляв фахові юридичні видання з Варшави, Відня, Лондона. Займався науковою діяльністю й опублікував дві статті з проблем цивільного права в українському правничому часописі «Життя і право». Був він добрим фахівцем у царині земельного права і часто допомагав покутським селянам відстоювати права на їхні ґрунти, цікавився також теорією і практикою місцевого самоврядування.

У міжвоєнний період у місті Коломиї та на Покутті О. Коссак був знаною і впливовою фігурою, меценатом багатьох українських інституцій. Підтримував своєю участю і коштами діяльність доброчинних, спортивних і культурно-просвітницьких товариств, брав участь у багатьох патріотичних акціях галицьких українців, підтримував діяльність закладів освіти, музеїв, театру і музичних колективів. Гортаючи галицькі часописи двадцятих-тридцятих років минулого століття, в опублікованих списках доброчинців часто зустрічаємо ім'я адвоката О. Коссака з Коломиї, який, зокрема,

складав пожертви на: Товариство «Рідна Школа», Товариство «Просвіта», Українську Робітничу Дитячу оселю ім. Івана Франка в Нагуєвичах, Пластовий Дім у Львові, будівництво церкви сестер Василіянок у Львові, розбудову Національного Музею у Львові, допомогу українським інвалідам, удовам і сиротам по вояках Української Галицької Армії.

Сім'я Коссаків належала до палких шанувальників мистецтва й відвідувала усі українські культурно-мистецькі акції у Коломиї: музичні і декламаторські концерти, виставки митців, театральні вистави, публічні лекції і зустрічі з літераторами. У їх домі часто бували діячі культури і мистецтва, а на час гастролей у місті театральних труп родина завжди гостила у себе українських артистів. Імена Олекси і Олени Коссаків часто зустрічаються у списках організаційних комітетів громадських заходів. Подружжя Коссаків також підтримало створення у Коломиї Народного Музею імені о. Йосафата Кобринського (наразі Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського). Вони з власних збірок передали родинні документи, часописи доби ЗУНР, давні церковні видання, нумізматичну колекцію австрійських, угорських, російських, німецьких, італійських, турецьких і чорногорських монет, а також особисті відзнаки повітового комісара ЗУНР на Коломийщині доктора Івана Стрийського (очевидно, передані за його дорученням, оскільки останній у ті роки працював на окупованій Румунією Буковині).

Після початку у 1939 р. Другої світової війни та приєднання Західної України до складу Радянського Союзу О. Коссак був позбавлений можливості працювати правником. У часи гітлерівського поневолення краю він шукав можливості щодо відновлення приватної юридичної практики, але цьому завадив його арешт.

У роки німецької окупації галицькі українці робили спроби відновити діяльність довоєнних громадських об'єднань та утворити громадські територіальні організації для надання можливої гуманітарної допомоги місцевому населенню в умовах окупації. Так, у вересні 1941 р. був створений Український Краєвий Комітет у Львові, а на теренах сформованого окупантами адміністративно-територіального утворення під назвою Дистрикт Галичина була створена мережа т. зв. українських окружних і повітових допомогових комітетів, підпорядкованих львівському центру. Про утворення Українського Окружного Комітету в Коломиї та його

особовий склад повідомив вісник Коломийської округи «Воля Покуття» від 16 листопада 1941 р. Головою зазначеного комітету став парох Коломиї о. Олександр Русин, а Олекса Коссака увійшов до його складу як референт опіки над молоддю. Очевидно, цю сферу діяльності йому було запропоновано з огляду на багатолітній досвід громадської праці у керівних органах товариств «Сокіл» і «Рідна Школа» у міжвоєнний період. Проте цим напрямком роботи О. Коссака займався менше трьох місяців.

Узимку 1942 р. коломийські активісти підпільної молодіжної організації ОУН гостро потребували коштів на організаційні цілі і вирішили залучити їх через пожертви населення під час Різдвяної коляди. Оскільки усі громадські акції перебували під пильним оком гестапо, то, щоб мати легітимний захист, підпільники попросили О. Коссака від імені Окружного Комітету завірити підписом і печаткою підписний аркуш на збір коштів на добровільні цілі, що він і зробив. Оскільки за молодими підпільниками вже вівся нагляд, то їх недовзі було затримано поліцією з посвідченими О. Коссаком документами. У лютому того ж року у зв'язку з цими подіями містом прокотилася хвиля арештів громадян. 10 лютого 1942 р. О. Коссака був заарештований гестапо у справі підпільної молодіжної організації ОУН, допитаний комендантом гестапо Вайсманом і ув'язнений близько десяти місяців у тюрмах Коломиї і Чорткова.

Восени 1942 р. гестапо запланувало залякувальну акцію для галицьких українців як помсту за спробу проголошення відновлення української державності у Львові 30 червня 1941 р. та як відплату за убивство

високопоставленого гестапівського офіцера по вулиці Генінга у Львові, здійснене підпільниками ОУН. Для цього у чортківську тюрму протягом жовтня — листопада 1942 р. було доставлено для екзекуції кілька груп українців, ув'язнених перед тим у тюрмах Коломиї, Дрогобича, Тернополя та інших галицьких міст. У числі коломийської групи з 16 в'язнів сюди ж було привезено Олексу Коссака. 27 листопада 1942 р. О. Коссака у числі 56 українських в'язнів чортківської тюрми був розстріляний окупантами на полі між Чортковом і селом Ягільницею на Тернопіллі.

Трагічне завершення життєвого шляху доктора О. Коссака, на жаль, було у 30-40-х роках двадцятого століття типовою долею представників української національно свідомої інтелігенції, масштаби фізичного винищення якої сталінським і гітлерівським режимами стали справді безпрецедентними. Розстріли, катування, ув'язнення, заслання і депортації, позбавлення майна і можливості фахової та творчої праці інтелігентів-патріотів в умовах цих двох багато у чому дуже подібних між собою тоталітарних режимів на довгі десятиліття позбавили українське суспільство потужної національно свідомої еліти, наявність якої є необхідною передумовою повноцінного буття кожної нації. Збереження ж національної пам'яті про полеглих патріотів та належне пошанування їх заслуг у справі здобуття Україною державної незалежності завжди буде необхідною передумовою виховання їх нової генерації, а приклади успішної реалізації у вкрай несприятливих історичних обставинах українських суспільно-політичних та економічних проєктів мають надихати українців до творчої праці у XXI столітті.

Автором статті є онук адвоката Олекси Коссака, юрист за фахом Богдан Волошинський. Богдан Волошинський народився 1957 року в Коломиї, є онуком адвоката Олекси Коссака. Депутат Коломийської міської ради першого демократичного скликання (1990 — 1994) та Івано-Франківської обласної ради двох скликань (2002 — 2006, 2008 — 2010). Один із засновників і керівників Коломийської територіальної організації Народного Руху України. Працював у Коломийській міській раді та Івано-Франківській обласній державній адміністрації. Упродовж 1997 — 2018 років працював директором, а від 2019-го працює викладачем Івано-Франківського обласного центру підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. Закінчив Інститут державного управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України (1995) і спеціальний юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка (1997), магістр державного управління. Член Національної спілки краєзнавців України.